

ЕФЕКТ ВІД СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО РЕЗЕРВНОГО ФОНДУ ПІДПРИЄМСТВА

З метою зростання економічної ефективності операційної діяльності підприємств пропонується створення та використання на підприємствах операційного резервного фонду. Цей фонд створюється за рахунок чистого операційного прибутку підприємства одноразово чи накопичувальним способом та нарощується у кожному операційному періоді у розрахованих межах. Розрахунок обсягу операційного резервного фонду залежить від витрат минулого періоду та від об'єму чистого прибутку підприємства.

Прибуток є одним з основних джерел фінансування підприємств. Окрім того, прибуток є абсолютним показником результатів операційної діяльності підприємств [1 с. 10]. Уставний та додатковий капітал і резерви неможливо використати задля нарахування дивідендів. Дивіденди нараховуються від прибутку. В балансі прибуток присутній у вигляді нерозподіленого прибутку а також присутній завуальовано у вигляді створених за його рахунок фондів та резервів. Також прибуток – це джерело зростання ринкової вартості підприємства. Чистий прибуток, скорегований на амортизаційні відрахування – це грошовий потік на певному кроці розрахунку, тобто реальні грошові кошти, якими оперує підприємство в операційному періоді. Тому резервування та створення операційного резервного фонду є ефективним засобом, який зміцнює фінансову стійкість підприємства та сприяє підвищенню його ринкової вартості.

Дослідженням використання резервних фондів, резервування коштів на забезпечення операційного періоду та розрахунку ефекту від використання операційних резервних фондів присвячені роботи як вітчизняних (В.В. Ковалев, Н.П. Лутчин, А.К. Миронюк, Б.С. Москаль і др.), так і закордонних вчених (И. Ансофф, Дж. Котлер, Р. Минцберг, Дж. Фостер, Э. Хелферт, Ч.Т. Хонгрен та ін.). Вважається, що резервування є ефективним засобом, який зміцнює фінансову стійкість підприємства та сприяє підвищенню його ринкової вартості. З проведених раніше досліджень можна зробити висновок, що питання нестачі грошових коштів всередині виробничого періоду завжди вирішувалось розміщенням на розрахунковому рахунку певної суми (цільового сальдо грошових коштів). Для забезпечення витрат і-го періоду цих коштів може бути недостатньо. Є ситуації, коли виникає часовий розрив між необхідністю обов'язкових виплат та відтермінуванням платежів. Таку нестачу грошових коштів відновлюють декількома засобами: нарощуванням суми цільового сальдо грошових коштів на розрахунковому рахунку та вилученням коштів із страхового запасу швидколіквідних активів. Ще таку проблему можна вирішувати завдяки створенню операційного резервного фонду, розмір якого є гнучким, розрахованим на період і на підставі даних і-1 періоду [2, с. 40].

Ефект від створення та використання операційного резервного фонду можна оцінити за результатами діяльності підприємства за певні періоди. Але, чи можна оцінити ефект від використання операційного резервного фонду за наявний операційний період, чи, навіть, за майбутній операційний період у чітко визначених межах. Чи буде розрахований чистий прибуток та відносні показники рентабельності показниками ефекту та ефективності викори-

стання операційного резервного фонду? Може бути дослідження змін обсягу грошового потоку, які виникають завдяки корегуванню операційного грошового потоку на обсяг відновлення операційного резервного фонду, будуть наявно свідчити про ефект від використання операційного резервного фонду підприємства. В даній роботі запропоновано підхід до вирішення цієї проблеми. Мета роботи – дослідити, які існують показники ефекту та ефективності створення та використання операційного резервного фонду підприємства. Запропонувати математичний розрахунок ефекту від створення та використання операційного резервного фонду підприємства.

Власний капітал в пасиві балансу підприємства відображається в розділі «Капітал і резерви». Власний капітал можна трактувати як аналог довгострокової заборгованості підприємства перед власниками. Основними статтями цього розділу балансу є уставний, додатковий та резервний капітал, а також нерозподілений прибуток [3, с. 777]. Уставний капітал формується при первинному інвестуванні коштів і, як правило, складається з двох частин: часткового капіталу у вигляді привілейованих акцій та часткового капіталу у вигляді звичайних акцій. Додатковий капітал – це сума дооцінок основних засобів та різниці в продажі акцій по цінам, які перевищують номінальну вартість при формуванні уставного капіталу. За цим джерелом стоять власники звичайних акцій. Резервний капітал відображає сформовані за рахунок чистого прибутку резерви підприємства, за цим джерелом також стоять власники звичайних акцій. Уставний капітал є гарантією інтересів сторонніх осіб. Резервний капітал – це своєрідний дубль уставного капіталу, утворений шляхом перекидання частини нерозподіленого чистого прибутку в резерв, напрямки використання якого обмежені [3 с. 780]. Поява статті «Резерви» в балансі не супроводжується рухом реальних грошових потоків, це – штучна бухгалтерська операція, передбачена законодавством. Резервний капітал представлено двома основними статтями: резерви, які створені у відповідності до законодавства, та резерви, що створені у відповідності до установчих документів підприємства. Формування резервного капіталу відбувається шляхом обов'язкових щорічних відрахувань від чистого прибутку до досягнення їми встановленого розміру. Розмір цих відрахувань також визначається в уставі, але не може бути менш за 5% від чистого прибутку, тобто прибутку, який залишається після розрахунків з бюджетом по налогах. В світовій практиці формування резервних фондів всередині підприємства є способом зниження негативних наслідків настання ризикових подій. При визначенні необхідного розміру резервних фондів, наприклад, іноземні компанії виходять з різних критеріїв. Деякі компанії формують такі страхові фонди у розмірі 1% від вартості активів, деякі – у розмірі 1-5% від обсягу продаж, інші – у розмірі 3-5% від виплат акціонерів [4, с. 108]. Але джерелом відшкодування витрат від ризиків є чистий прибуток підприємства. Враховуючи всі ці умови, можна поставити запитання: як оцінити ефект від створення та використання операційного резервного фонду? Чи має чистий прибуток від операційної діяльності характеризувати ефект від створення операційного

Таблиця 1

Показники операційної діяльності підприємства та відносні показники ефективності операційної діяльності

Період	1	2	3	4	5	6	Сума
Дохід D_i	136,300	148,000	160,800	174,800	189,900	206,400	
Витрати Z_i	118,500	128,800	139,900	152,100	165,200	179,600	
Придбання обладнання	-	-	25,000	-	-	-	
δ_i	0,080	0,090	0,090	0,090	0,090	0,090	
$ORF_{i+1}=2\delta Z_i$	17,500	18,960	23,184	25,180	27,378	29,730	
PN_i	17,800	19,200	20,900	22,700	24,700	26,800	
DP_i (сальдо ДП)	6,900	7,200	-17,100	8,400	9,300	9,900	$\Sigma DP_i = 24,600$
ΔORF_i (відновлення ПФ)	2,360	-3,740	17,020	7,400	-0,610	-9,240	$\Sigma \Delta ORF_i = 13,190$
ROS_i	0,130	0,129	0,129	0,129	0,130	0,140	
$ROCC_i$	0,150	0,149	0,149	0,149	0,149	0,149	

резервного фонду? Можливо краще застосовувати систему відносних показників оцінювання ефективності роботи підприємства? Чи характеристикою використання операційного резервного фонду буде скорегований на осяг відновлення операційного резервного фонду операційний грошовий потік чи скореговане сальдо операційного грошового потоку за n періодів.

Оцінкою ефекту від створення і використання операційного резервного фонду підприємства може бути [5, с. 380]:

- додатковий валовий чи чистий прибуток;
- приріст ринкової вартості підприємства;
- розмір чистого грошового потоку.

Для того, щоб розрахувати і проаналізувати ці положення, звернемося до математичної моделі операційного резервного фонду [2, с. 42]. Необхідною умовою створення операційного резервного фонду підприємства ORF є додатне сальдо грошового потоку на кожному кроці розрахунку чи на більшості кроків розрахунку $DP_i > 0$, ($\Sigma DP_i > 0$) і є $[1, n]$. Окрім того, для створення математичної моделі операційного резервного фонду треба проаналізувати, як математичну функцію $f(Z)$ значення витрат підприємства Z за n періодів. Джерело даних – балансова документація підприємства. До області значень $f(Z)$ запропоновано застосувати принцип аналітичного підходу «вартості грошей у часі», який, як правило, не використовується для дослідження балансових даних [6 с. 250]. Отримано, виконуючи дії по аналогії, умовні коефіцієнти приросту на кроці розрахунку і:

$$z_i = \frac{Z_i - Z_{i-1}}{Z_{i-1}}$$

Назвемо: z_i – умовна норма приросту витрат.

Розмір операційного резервного фонду запропоновано розраховувати таким чином [2 с. 44]:

$$ORF_i = 2 * \delta_i * Z_{i-1}$$

$1 + z_i = e^\delta$, δ_i – коефіцієнт, який в літературі названо «сила зростання». Розраховується він по таблицях значень експоненціальної функції. Тоді математична модель операційного резервного фонду виглядає таким чином:

$$\begin{cases} ORF_i = 2 * \delta_i * Z_{i-1} \\ \sum_{i=1}^n DP_i > 0 \end{cases}$$

Створення операційного резервного фонду розглянуто на конкретному прикладі [3 с. 463]. Початковий резервний фонд підприємства створено у розмірі 100 тис. грн. Корекція початкового резервного фонду здійснюється наприкінці періоду в один рік. Рівень інфляції – 5% в місяць. Залишок грошових коштів на початок першого місяця – сума 10 тис. грн. Цієї суми недостатньо для безперебійної роботи підприємства. Тому керівництво вирішило цільовий залишок грошових коштів мати у розмірі 18 тис. грн.. Його розмір у наступних періодах зростає пропорційно темпам інфляції. В третьому виробничому періоді підприємство купує обладнання на суму 25 тис. грн. за кошти, які забезпечують даний операційний період. В Таблиці 1 наведені значення доходу D_i , витрат Z_i , чистого нерозподіленого прибутку PN_i а також наведено розрахований осяг операційного резервного фонду ORF_i . Осяг операційного резервного фонду наступного періоду ORF_{i+1} розраховується на основі даних періоду i . По кожному операційному періоду наведено значення δ_i сили зростання, знайдені по таблицях експоненціальної функції. Також показані суми для відновлення використаних грошових коштів і досягнення розрахованого на майбутній період рівня операційного резервного фонду ΔORF_i (Таблиця 1).

Аналізуючи наведений вище приклад, можна побачити, що математичний ряд, який характеризує прибуток підприємства PN_i , не відображає ефект від створення і використання операційного резервного фонду підприємства. Він, навіть, не відображає того факту, що підприємство у третьому місяці придбало обладнання на 25 тис. грн.. за рахунок операційних витрат, хоча логічно було б створити накопичувальний фонд і придбати обладнання після отримання на нього необхідні суми, яка була б сформована щомісячним відрахуванням певних сум з чистого прибутку підприємства. Це підприємству можна було б обрахувати можливість використання банківського кредиту. Тобто, розмір чистого прибутку за певні періоди не може характеризувати ефект від створення та використання операційного резервного фонду.

Внутрішню ефективність роботи підприємства також можна оцінити системою відносних показників. Найбільш повну характеристику ефективності фінансової діяльності надає система коефіцієнтів рентабельності (прибутковості), тобто співвідношення показників ефекту та витрат [5, с. 381]. Ці коефіцієнти характеризують спроможність підприємства генерувати необхідний прибуток в процесі виробничої діяльності. Виходячи з наявних даних (Табл. 1), немає можливості розрахувати коефіцієнти економічної та фінансової прибутковості. Можна розрахувати такі коефіцієнти [5, с. 150]:

1. Коефіцієнт рентабельності реалізації продукції ROS . Він характеризує прибутковість операційної діяльності підприємства:

$$ROS_i = \frac{PN_i}{D_i}$$

PN_i – сума чистого прибутку, отриманого від операційної діяльності підприємства за період i ;

D_i – Об'єм реалізації продукції за період i .

2. Коефіцієнт рентабельності поточних витрат $ROCC$. Він характеризує рівень прибутку на одиницю витрат при здійсненні операційної діяльності підприємства:

$$ROCC_i = \frac{PN_i}{Z_i}$$

PN_i – сума чистого прибутку, отриманого від операційної діяльності підприємства за період i ;

Z_i – сума операційних витрат підприємства за період i .

Розраховані коефіцієнти ROS і $ROCC$ наведені в Таблиці 1. Але коефіцієнти ROS і $ROCC$ не відображають

факт закупівлі обладнання підприємством у третьому місяці року і тимчасову втрату платоспроможності і ліквідності. Також, можна побачити, що ці коефіцієнти не характеризують ефектів від створення та використання операційного резервного фонду.

Якщо продовжити фінансовий аналіз діяльності підприємства, то можна зазначити, що створення операційного резервного фонду вплине на такі показники діяльності підприємства як ліквідність та платоспроможність [3, с. 370]. Ліквідність – це здатність будь-якого активу швидко трансформуватись у грошові кошти. Операційний резервний фонд – це гроші на окремому рахунку, які використовуються підприємством швидко і у будь-який час. Тобто ліквідність підприємства збільшиться на розмір операційного резервного фонду. Платоспроможність – здатність підприємства без порушень виконувати графік погашення короткострокових заборгованостей. Операційний резервний фонд створено саме з цієї метою і задля цього запропоновано його використання. Окрім того, створення операційного резервного фонду вплине на фінансову стійкість підприємства. Тому що фінансова стійкість підприємства – це ефективна структура джерел фінансування виробничої діяльності, яка забезпечує отримання максимального прибутку. Окрім того, важливою умовою фінансової стійкості є те, що сума накопиченого сальдо грошового потоку (за всіма напрямками діяльності) та фінансових резервів повинна бути додатною [7, с. 239]. Наявність та використання операційного резервного фонду зменшує таку статтю балансу як «Короткострокові зобов'язання», але збільшує у таких самих розмірах статтю «Резерви». Тим самим збільшується розмір власного капіталу підприємства. І, хоча операція резервування не створює додаткових грошових потоків, зменшення боргів по короткостроковим зобов'язанням, приведе до росту капіталу власників. Розмір пасиву балансу не буде змінено, але кошти перерозподіляться за відповідними статтями. Крім того, підприємство вирішує проблеми з браком коштів задля операційної діяльності власними зусиллями, і це буде сприяти зростанню його ринкової привабливості та ринкової вартості.

Але прибуток підприємства, хоча це тільки розрахунковий показник, буде відображати зміни у операційному резервному фонді. Недолік коштів в операційному періоді, який закривається з операційного резервного фонду, та зростання обсягів операційного резервного фонду буде компенсуватися за рахунок чистого прибутку підприємства за минулий період. Це означає, що обсяг чистого грошового потоку буде скориговано на обсяг відновлення операційного резервного фонду за період. А обсяг сумарного чистого грошового потоку буде скориговано на обсяг сумарного відновлення операційного резервного фонду за період, які розглядаються. Тому пропонується ефект від створення та використання операційного резервного фонду оцінювати як різницю обсягу сумарного чистого грошового потоку та обсягу сумарного відновлення операційного резервного фонду у розрахованому розмірі. Для успішно працюючого, фінансово стійкого підприємства ця різниця повинна бути додатною, тобто:

$$\sum_{i=1}^n DP_i - \sum_{i=1}^n \Delta ORF_i > 0$$

За даними наведеними та розрахованими в таблиці 1 ефект від створення та використання операційного резервного фонду є додатним. Можна говорити, що підприємство працює успішно.

$$\sum_{i=1}^n DP_i - \sum_{i=1}^n \Delta ORF_i = 24.600 - 13.19 = 11.41,$$

тому, можна вважати, що створення операційного резервного фонду є ефективним і буде сприяти підвищенню

ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості підприємства та зростанню його ринкової вартості.

Проведені дослідження дозволяють зробити певні висновки:

1. Розмір чистого прибутку за певні періоди не може характеризувати ефект від створення та використання операційного резервного фонду, тому що він не враховує можливі непередбачені витрати операційного періоду. Система коефіцієнтів рентабельності (прибутковості), тобто співвідношення показників ефекту та витрат, також не може надати оцінку ефективності від створення та використання операційного резервного фонду, тому що ці коефіцієнти теж не враховують можливі непередбачені витрати операційного періоду.

2. Створення операційного резервного фонду вплине на такі показники діяльності підприємства. Ліквідність підприємства збільшиться на розмір операційного резервного фонду. Підприємство отримає змогу вчасно сплачувати гроші по короткостроковим заборгованостям, що є зміцненням його платоспроможності.

3. Наявність та використання операційного резервного фонду зменшує таку статтю балансу як «Короткострокові зобов'язання», але збільшує у таких самих розмірах статтю «Резерви». Тим самим збільшується розмір власного капіталу підприємства. І, хоча операція резервування не створює додаткових грошових потоків, зменшення боргів по короткостроковим зобов'язанням, приведе до росту капіталу власників. Розмір пасиву балансу не буде змінено, але кошти перерозподіляться за відповідними статтями. Крім того, підприємство вирішує проблеми з браком коштів задля операційної діяльності власними зусиллями, і це сприятиме зростанню його ринкової привабливості та ринкової вартості.

4. Пропонується ефект від створення та використання операційного резервного фонду оцінювати як різницю обсягу сумарного чистого грошового потоку та обсягу сумарного відновлення операційного резервного фонду. Якщо ця різниця є додатною, то створення та використання операційного резервного фонду є ефективним.

5. Ефект від створення та використання операційного резервного фонду, розрахований у наведеному у роботі прикладі є додатним та дорівнює 11,41 тис. грн., що свідчить про ефективне використання операційного резервного фонду.

Список джерел

1. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, «Эдгга», 2002. – 423 с.
2. Лысенко Е. В. Методологический подход к определению величины и динамики внутреннего резервного фонда предприятия [Текст] / Е. В. Лысенко // Интегрированные основы инновационного и устойчивого развития экономики : сборник научных статей / под ред. В.М. Володина. – Пенза : Приволжский дом знаний, 2013. – С. 40–49.
3. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент. Теория и практика [2-е изд., перераб. и доп.] / В.В. Ковалев. – М.: Велби, Проспект, 2007. – 1024 с.
4. Тянь Р.Б., Ватченко О.Б., Исхаков Э.Ш., Оскома О.В. Проектный анализ : Навчальний посібник / Р.Б. Тянь, О.Б. Ватченко, Э.Ш. Исхаков, О.В. Оскома. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2009. – 244 с.
5. Бланк И.А. Словарь – справочник финансового менеджера / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1998. – 480 с.
6. Хелферт Э. Техника финансового анализа [10-е изд.] / Хелферт Э. – СПб. : Питер, 2003. – 640 с.
7. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: В 2-х т. / Ю. Бригхем, Л. Гапенски [Пер. с англ. под ред. В.В. Ковалева]. – СПб. : Экономическая школа, 1997.